

Korszakhatár

1980-ban lezárult a magyar avantgarde művészet legújabb korszaka: a *művészet szexuálforradalma*. A periódus egyik legfontosabb jellemzője néhány új, szeduktív műfaj, ill. médium megjelenése, ezek behatolása a többi műfajokba, a műfaj-médiumok nyíltszíni kopulációja, vagy agresszív-perverz (szado-mazochista) egymást megtermékenyítése. Néhány példa az illegális párkapcsolatokból, vagy éppen önnemzés útján megszületett új médium-egyedekre: a pszeudó (Pauer Gyula), az indigórajz (Erdély Miklós), az eltolódás (Maurer Dóra), az Ames-szoba és anti-Ames-szoba a fordított camera obscurában mint álholografikus, dematerializált szobor (Jovánovics György), az environmentális szobaszínház (Halász Péter és a Kassák Stúdió). A szexuális felszabadító mozgalom nagy vonalaiban a Szentjóbby Tamás által kijelölt stratégia, a *Paralel-kurzus/Tanpálya* intermedialis modelljének megfelelően zajlott le; ezt teljes terjedelmében ismertetem:

vers: tradicionális/fogalmi/képi és pop-art

képvers/vizuális vers/konkrét vers/fotóvers/architect poem/electric poem

object poem plak-art

hangvers koncept art

instruction poem

action poem

audiotaktilista képversek

szövegek: manifesztumok

cikkek

elméleti írások

levelek (mail art + bün-art)

tiltakozások

objektek: ready made

montázs

új tárgyak

régi funkció

új funkció

maszkok

postai küldemények

konceptuális objektek

kép: festmény

rajz

montázs

fotó/dia

xerox

szita

térkép

időgép

röntgenképek

levlap

film: konkrét film

object film

játékfilm

montázsfilm

dokumentumfilm

filmszínház

akciófilm

akció: happening-
akció
fluxus event
demonstráció
akciófelolvasás
ismeretterjesztő akció
akció-előadás
akció fotóra – diára

environment

hangjátékok

zene fotózene

építészet

audiovizuális ismeretterjesztő program

szegény művészet

projektek: glob-art
szinkronításban a jövővel
építészeti projektek

kommunaprojektek

kirak-art

bűn-art

mob-art

művészeti ágak között:

1. művek között
műfajok között
művészet és nem-művészet között
2. művészen innen
nem-művészen innen
művészen és nem-művészen innen
3. művészen túl
nem-művészen túl
művészen és nem-művészen túl

Kijelenthetjük, hogy a program – az utolsó 3 pont egyes direktíváitól eltekintve, melyek túlzottan radikálisnak bizonyultak – megvalósult: a javaslatokat kipróbáltuk a gyakorlatban, a konzekvenciák döntő többségének elméleti összegzése megtörtént. Eszerint *megvalósult a műfajok/médiumok felszabadítása, minek eredményeként egészséges promiskuitás jött létre. 1980-ra elértük azt, hogy minden műfaj/médium minden műfajjal/médiummal közösülhet.*

Az alábbiakban ki kell térnünk a művészet szexuálforradalmának néhány alapvető sajátosságára:

1. Összhangban a nemzetközi mozgalom alakulásával, a 60-as évek 2. felében megerősödő pánszexuális tendenciák (az esztétikai szexuálforradalom társadalmi méretű eskalációja) taktikailag elhamarkodottnak bizonyultak, vezető szerepüket a 70-es években mindinkább a nárcisztikus–exhibicionista erők vették át. E változás úgy is jellemezhető, mint a konceptuális művészet önelemző, „médiumspecifikus” törekvéseinek előtérbe kerülése, majd átcsapása médiumfetisizmusba (az ember szexuális vágyainak a technikai médiumokra fixálása), illetve nyílt autoerotikába (a művész-individuum testi-szellemi egysége mint médium; body art és performance).

2. Tipológiai–karakterológiai változások az individuális művészeket, életvezetések vonatkozásában: a pánszexuális-euforikus típus után a szofisztikusan transzparens nihilista, a romantikus-individuális, a tragikus-klasszicista, a transzcendentális-karizmatikus, az aszketikus stb. típusok polarizálódása.

3. A túlhajtott promiskuitás következtében, illetve a pánszexuális utópia tudatos eltorzítása révén viszonylag fejlett prostitúciós iparág bontakozott ki. Fő vonzóereje a hatalmi szférában való részesedés és a profitszerzés reménye; fedőszervei a monumentális és az alkalmazott művészetek egyes ágazatai.

4. A szexuális forradalom küzdelmei során formálódtak meg az elméleti szakértők, ideológiai szaktanácsadók (kritikusok, művészettörténészek stb.) új feladatkörei: a *kerítő* a médiumok találkájának megszervezésénél és a *voyeuré* (különösen a történeti feldolgozások terén). Sajátos perverzióként itt kell megemlítenünk a *strici-voyeur* funkcióját is – természetesen csak a prostitúció vonatkozásában. Szerénytelenség lenne elhallgatnunk, hogy a nárcisztikus-exhibicionista tendenciák felerősödésével összhangban kibontakoztak egy – már a következő időszakra előre mutató – új elmélet körvonalai is, melynek metodológiai fázisai az *alkotó interpretáció*, a *voluntarista művészetkritika*, a *félreértés- és tévedésemélet*, valamint a *koincidienciakutatás*. Az új elmélet előnye, hogy nemcsak a művészeti, hanem a társadalmi praxisra is közvetlenül visszacsatolható, tehát mind a művészet kibontakozó autodestrukciós folyamatában, mind pedig a művészetten túli szférák meghódításában tevékeny részt vállalhat.

5. A nemzetközi mozgalom lokális változataként értékelhető a hazai technikai médiumok viszonylagos impotenciájának problémája. Míg a fejlett technológiai háttérrel rendelkező országokban természetes módon alakultak ki olyan páros vagy csoportos kapcsolatok, mint a body art holografikus filmen, a xeroxon rögzített színes fotó távközlése nyomdai sokszorosítás céljaira, vagy a kompjuterizált video-installáció, addig hazánkban még a video és a mozgófilm keresztezése is akadályokba ütközik. Így a magyar avantgarde arra kényszerült, hogy pusztán elméleti úton meghaladja a promiszkuitás állapotát, olyan technikai médiumok esetében, amelyeket még hatalmába sem kerített.

A művészet szexuálforradalmának győzelme, a műfajok/médiumok promiszkuitásának megvalósulása más szavakkal annyit jelent, hogy a szexuális kommunikációban résztvevő műfajok/médiumok kölcsönösen kioltják egymást. 1980-ra az intermedia, multimedia, általában a médium-kérdés érdektelenné vált. Az előttünk álló új korszak alapvetően aszexuális jellegű; fő célkitűzése az *androgen karakterű mutáns* létrehozása. (Mellesleg szólva, ez a tendencia egyszersmind a műfaj eredeti lényegét is aktualizálja: „mű – faj”.) A fejlődésnek e kezdeti szakaszában nem dönthető el egyértelműen, hogy az androgen mutáns műalkotásként objektíválódik, vagy „csak” mindent áthatni képes princípiumként – esetleg élőlényként. Attribútumai az aszexualitás mellett többek között a laposság, sőt dimenziótlanság, a transzparencia, a hibátlan, dinamikus gépiesség, az üres tükörkép, a kép nélkül ragyogó képernyő hideg fénye, az elektronikus tükörárnyék, a fény árnyéka, a szépség és a rútság ellentétének feloldódása egy magasabb etikai-matematikai nemfogalomban, a tilalmakkal körülbástyázott semmi, a tartalom nélküli forma, a lobotómia, az 1984-es évszám. Megítélésem szerint ebbe az irányba mutat – a Marcel Duchamp által anticipált pályán – Andy Warhol, Joseph Beuys, David Bowie, Szentjóby Tamás, Molnár Gergely és mások munkássága.

Altorjai Sándor 1979-ben, Hajas Tibor 1980-ban bekövetkezett halála metsző élességgel jelöli ki a korszakhatárt: a művészet szexuálforradalmának lezárulását annak mazochista-nárcisztikus-autodestrukatív végkifejletével, s az átvezetés lehetőségét az androgen mutáns korszakába. E művészek halála új megvilágításba helyezi egyes tradicionalista művészek – Schaár Erzsébet, Kondor Béla és Ország Lili halálának jelentőségét is. A művészek meghalnak, hogy műveket hagyjanak hátra azok számára, akik később halnak meg. Életünket kitölti, hogy a művészet segítségével felkészüljünk a halálra, és mások halálát előkészítsük. Ebből az aktivitásból már most levezethetők egy új szenvedésesztétika alapvonalai, felállítható egy értékhierarchia, mely magába foglalja egyfelől a fizikai, lelki és metafizikai szenvedés legkülönbözőbb fajtáit, másfelől ezek művészeti manifesztációit – a rossz közérzet kifejezését, az alkotás, az elrontás, a nemalkotás gyötrelmeit is beleértve. A szenvedésesztétika módszertani alapelve a „minél jobb, annál rosszabb” és a „minél rosszabb, annál jobb” egymást kiegészítő, kettős maximája. A szenvedésesztétika az előttünk álló androgen mutáns korszak egyik legfontosabb elméleti diszciplínája lesz.

A fentiekből is látható, hogy az új időszakra nézve a műfajok és médiumok jelenlegi problematikája értelmét veszítette. Esztétikai és művészetelméleti kategóriarendszerünk gyökeres átstrukturálódásával kell számolnunk, annál is inkább, mivel a művészet és nem-művészet viszonyában az egész világ radikális újrafelosztása várható. Szükségessé válik társadalmi méretű művészetmentes övezetek létrehozása – esetleg a társadalom totális művészetlenítése, tekintettel a várható katasztrófák nagyságrendjére, s az azokat követő időszak minimális létfeltételeinek alakulására. Másrészt viszont a mutáns egyedek tevékenységére korlátozódó művészet is minőségi változáson megy át – esetleg teljesen elveszti művészet-jellegét –, s már készíti elő az androgen mutáns periódus *utáni új szakralitás* korszakát.